

KÁLI ANITA

From the puszta

Móricz Zsigmond és angol nyelvű fordításai

Határ Győző *A nemzeti hamistudat* című, fiktív párbeszédet felvillantó, meglehetősen provokatív szövegében így nyilatkozik a magyar irodalom egyes művei, többek között Móricz Zsigmond fordíthatóságáról:

Vagy mit mondjunk arról a szerencsétlenkezű választásról, hogy Karinthy kisregénye mellé a HÉT KRAJCÁR elbeszéléseit fordítsák franciára s dobják piacra; holott minden épelméjű irodalmár tudhatja (kommentálta ezt a félrefogást Beta professzor) –, hogy Móricz Zsigmond legyen bár óriás saját hazájában, termésének az a fő jellemzője, hogy öt kilométerrel a határon túl – érvénytelen...?!¹

Ugyanerre a jelenségre utal Mészöly Miklós is, amikor Móricz és Thomas Mann találkozásáról ír, ugyanis az anekdota szerint a német író ugyan olvasta az *Erdélyt*, de nem igazán értette.² Mészöly egy másik írásában a magyar irodalom fordíthatóságával kapcsolatban fogalmazza meg kételyét a kis népek irodalmának közérthetőségéről.³

A mai olvasóban felmerülhet ugyanez a kérdés, Móriczcal összefüggésben pedig az, hogy műveinek kompozícióját, illetve a móríci nyelvű modernségét miképpen mutatják be a fordítások. Nem maradnak-e a novellák és regények a magyar irodalomban és modernségben betöltött tagadhatatlan szerepük ellenére paragon, azaz nem záródik-e Joó György, Bodri juhász és Kis János a magyar parasztkok és juhászok tematikai érdekességének rezervátumába? Az itt megfo-

1 HATÁR Győző, „A nemzeti hamistudat”, *Új Látóhatár* 38 (1987): 343–360, 346.

2 MÉSZÖLY Miklós, „Pattern és izoláció”, in MÉSZÖLY Miklós, *A tágasság iskolája*, 89–102 (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1977).

3 MÉSZÖLY Miklós, „A mesterségről”, in *uo.*, 102–110.

galmazott kételyek ellenére az utóbbi évtizedben örvendetesen megszorodtak a Móricz-művek fordításai. E fordításoknál és az angol nyelvű recepciónál – bár esetünkben egyelőre termékenyebbnek tűnik az íróról kialakított, illetve kialakuló képről beszélni – több összefüggésre szükséges figyelni. Az egyik Móricz hazai recepciója – különös tekintettel az 1947 utáni évtizedekre –, a másik az írói imázsteremtés, ezzel összefüggően pedig Móricz nyelvi modernségének kérdése a magyar irodalomban. Alapvető kérdéseim tehát ebben az összefüggérendszerben arra vonatkoznak, hogy Móricz imázsteremtése hogyan alakítja ki Móricz értelmezési hagyományait (parasztíró, társadalomábrázoló, kritikai realista stb.), valamint az is felmerül, hogy e meghatározások a fordításokban hogyan hatnak a kulturális transzferre és meghatározza-e vagy determinálja-e a fordításokat, s végtére is az, hogy milyen viszonyrendszerben helyeződik el ezáltal Móricz Zsigmond az angol nyelvű irodalomban.

„és az egész falu csak álarc”

Természetesen nem szabad afelett sem elsiklanunk, hogy Móricz hangsúlyozta saját írói jegyeit, mondhatni az írói imázsteremtésnek, az írói stratégia létrehozásának mestere volt. Cséve Anna vezeti le ennek egy jellemző példáját az *Archívum és terep, írás és élet* című tanulmányában. A szöveg egyik kulcsfontosságú kérdése Móricz modernizmusának mikéntje, illetve – a fordításokban is döntő fontosságú – tájnyelvi, népnyelvi szavak és stílus felhasználásának módja:

Prózája befogadta a paraszti beszédmód közönséges, vulgáris, nyílt beszédmódjait és „roncsolt” nyelvi mintáit, mely paradigmaváltó jelentőségűvé tette prózáját⁴ mind az irodalmi modernség, mind a modernitás egésze horizontjából. [...] Az elsajátított nyelv és falu bemutatása a művészi átdolgozás során elsődlegesen a személyes önkifejezés és individuális önteremtés eszközévé válik, később pedig, mint már megtalált poétikai forma, életműépítő írói stratégiájává válik.⁵

Móricz 1934-es *Naplójában* a következőket írja:

- 4 BALASSA Péter, „Balassa Péter Móricz-szemináriuma: 1999–2000”, in BALASSA Péter, *Magatartások találkozója: Babits, Kosztolányi, Móricz*, Balassa Péter művei, 162–211 (Budapest: Balassi Kiadó, 2007), 167.
- 5 CSÉVE Anna, „Archívum és terep, írás és élet”, *Helikon* 67 (2021): 303–320, 310. Az imázsteremtés bizonyos értelemben összefüggésbe hozható a kultuszképzés formáival is. Móricznak az írói kultuszokról (elsősorban Ady kultuszáról) vallott nézeteinek árnyalásához lásd: MAJOR Ágnes, „»valódi s művirágok igen tarka füzére«: Az Ady koszorúja antológia”, in *Lennék valakié: Az Ady-kultusz és kisajátítási kísérletei 1906–2018*, szerk. KAPPANYOS András, munkatárs MAJOR Ágnes, *Reciti Konferenciakötetek* 11, 289–300 (Budapest: Reciti, 2021), 298–299.

Egész életemben az volt a bajom, hogy olyan dolgokról írtam, amit nem ismertem eléggé. Legtöbb sikerem azzal volt, hogy a parasztokról egészen új dolgokat mondtam el. Janka volt az egyetlen, aki nem hitt a parasztjaímban. Ő tudta, hogy ezek nem parasztok, hanem én magam vagyok, és az egész falu csak álarc. [...] [N]ekem írás közben kisebb gondom is nagyobb volt annál, hogy a valóságos falut megírjam. Én sohasem tudtam egy lovat befogni, vagy egy ástót rendesen kézbe venni. Csak az írhatja meg alaposan a miliőt, aki abban a miliőben megfelelő hosszú időt töltött el, és tökéletesen megismeri a szerszámhasználatot. Ezzel együtt jár a nyelv s az élet.⁶

Erre az írói stratégiára nem pusztán a művekben, de az írói imázsformálásban is számos példája kínálkozik, gondoljunk például a Móricz születésnapja, illetve születési helye körüli bizonytalanságokra vagy családi legendáriumának és családtagjai regényesítésének létrehozására.⁷

A Móricz-recepció fő irányvonalait, a felmerülő problémákat megvilágító összefoglaló tanulmányok alapvető megállapításai a műveinek valóságábrázolására, valamint a szövegek és a tényleges valóság egymásnak megfeleltethetőségére vonatkoznak, amelyben megtalálhatjuk az említett írói stratégia hatását is. Szilágyi Zsófia figyelmeztet arra, hogy a Móricz-művek, nevezetesen *A boldog ember* értelmezését „a parasztábrázolás, a népiesség kliséje hosszú ideig [...] tartotta fogva”,⁸ és más szempontú értelmezéseknek alig adott teret. Kulcsár-Szabó Ernő szintén hasonló jelenségre, a Móricz-olvasás egyoldalúvá válására hívja fel a figyelmet:

A recepció így lassanként a rögválóság és a szociális tények feltárására szegődött, országjáró, adatgyűjtő és -lejegyző (sőt azokat Gömbösnek föl is olvasó) Móricz alakját, pontosabban a hiteles megfigyelések életrajzi szubjektumát vonultatta fel az igaz irodalmi valóságábrázolás biztosítékául.⁹

Az 1947 utáni Móricz-képet természetesen nem lehet egyneműsíteni, annyi azonban bizonyosnak látszik, hogy az író szövegeiből a társadalomábrázolás témája kiemelt szerepet kap, azaz az akkori irodalomértés normarendszerének megfelelően a művek szociális tartalmát emelik ki, valamelyest háttérbe szorítva az egyes művek páratlan formaérzékét és modernizmusát. Baranyai Norbert az

6 Móricz Zsigmond, *Naplók: 1930–1934*, szerk., előszó Cséve Anna (Budapest: Noran Kiadó, 2016), 569. Kiemelés tőlem: K. A.

7 Erről bővebben: Szilágyi Zsófia, *Móricz Zsigmond* (Pozsony: Kalligram Kiadó, 2013), 7–46.

8 Szilágyi Zsófia, „...mingyárt az egész életüket»: a paraszti élet regényé alakítása Móricz *A boldog ember* című regényében”, in *De mi a népiesség...*, szerk. SALLAI Éva, Kölcsey füzetek 16, 107–120 (Budapest: Kölcsey Intézet, 2005), 115.

9 KULCSÁR SZABÓ ERNŐ, „Tónus – szólam – affektus: A nyelv művészeti kérdés csapdái a Móricz-kutatásban”, in *Móricz a jelenben*, szerk. BENGÍ László és SZILÁGYI Zsófia, 141–159 (Budapest: Magyar Irodalomtörténeti Társaság, 2015), 27.

Árvácska recepcióját részletesen elemezve rámutat arra, hogy a művészileg kialakított nyelvre és témára hogyan rakódik rá a kritikai realizmus, illetve az, hogy a móríci prózapoétika értelmezése hogyan fordul át csak a referencialitást hangsúlyozó, sőt az *Árvácska* esetében a Horthy-korszak embertelenségét bemutató olvasásmódba. Czine Mihály 1957-ben ekképpen ír Mórícz korai novelláiról, s bár Czine elengedhetetlen fontosságú a Mórícz-kutatásban, e korai szövegének nyelvezete jól bemutatja az ötvenes évek Mórícz-képét: „az anekdotizmus fölött az átfogó, teljes társadalomábrázolásra törő realizmus győzelme nem pusztán Mórícz Zsigmond hallatlan művészi erőfeszítésének az eredménye.”¹⁰ Ebben az esetben Mórícz prózájának egy adott szempontú értelmezése, más értelmezési szempontok partikulárisává nyilvánítása nem pusztán a realizmus sajátos értelmezéséből, a irodalom funkciójának meghatározásából fakad, hanem a politikai rendszer önaffirmációját is hivatott elősegíteni. Tehát a Mórícz által megalkotott művészileg is sikeres írói stratégia ebben az esetben kifordulni látszik, a társadalmi tartalmat nem az esztétikai teljesítmény és megalkotott poétikafogalom felől tették értelmezhetővé, hanem éppen fordítva, s ez a jelenség, ha nem is végletesen, de bizonyosan rárakódott Mórícz fordításaira.¹¹

Mórícz műveinek újraértelmezése azonban a kétezres évek elején megélnékült, felszínre kerültek új szempontok, és az utóbbi években folyamatosan jelennek meg a terjedelmes életmű eddig nem közölt szövegei. E művek ugyan nem okvetlenül sorolhatóak a szépirodalmi alkotások közé, az azonban tagadhatatlan, hogy pontosan Mórícz írói gyakorlata okán nem pusztán az életút bővebb megismerése miatt lehet érdemes ezeket a szövegeket vizsgálni és a már ismert életművel együtt olvasni. Ugyanis e művek Mórícznak az intertextualitáshoz, az írásmódok közötti összefüggéseikhez és az íráshoz való viszonyának újraértelmezéséhez vezetnek. Példának hozhatjuk fel az író levelezését vagy a *Naplók* megjelent köteteit, illetve a *Tükör* című kilenckötetes szövegegyütttest, amely „Mórícznak általában véve 1912-től a harmincas évekig jellemző jegyzetelési módja” volt.¹² A szövegkiadások és az újraolvasás magával hozta a Mórícz-fordítások elkészülését, s hogy kapcsolatban áll-e az újrealizmussal az angol nyelvű irodalomban, egyelőre a kevés számú kritika és értelmezés alapján bizonytalan, de annyi azonban bizonyos, hogy a magyarországi, egyre felélénkülő Mórícz-kutatás feltételezhetően hatással lesz Mórícz idegen nyelvű befogadására is.

10 CZINE Mihály, „A novellista Mórícz Zsigmond első lépései”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 61 (1957): 297–311, 311.

11 CSÉVE, *Archívum...*, 313.

12 CSÉVE Anna, *Az írás gyepölője: Mórícz Zsigmond szövegalkító gyakorlata* (Budapest: Fekete Sas Kiadó, 2005), 132.

Puli, paraszt, korpacibere

Móricz Zsigmond angol nyelvű fordításainak száma még nem haladja meg a német nyelvűeket, azonban az utóbbi években egyre több regény és novella angol változata készült el. Elsőként érdemes említeni a *Hungarian short stories: 19th and 20th centuries* című, Sőtér István előszavával készült kötetet, amelyben Móricz *Hét krajcár* és *Barbárok* műve szerepel. A *Barbárok* fordítása ebben a kötetben Gulyás Gyula munkája. Az a jelenség, hogy a recepció az író elbeszélőművészetében sokszor éppen a drámai sűrítettséget, a nyelvi dramaturgiát és a párbeszédet, jelenetek narratív szempontból is figyelemre méltó alkalmazását tartja művei legkiemelkedőbb jellemzőjének, már önmagában indokolja a párbeszéd fordításának megfigyelését. Az alábbiakban két részletre térek ki a *Barbárok* fordításaiból. Az első Gulyás Gyula munkája,¹³ a második szöveg pedig George F. Cushing verziója.¹⁴ Cushing kötete Móricz novelláiból válogatást közöl a *Hét krajcártól* egészen a Csibe-novelláig. A két részlet elsősorban a juhászok beszédmódját, illetve a két juhász találkozásának rövid párbeszédét mutatja be.

<p>The little dog, the poodle, cocked his ears, sniffed the air, and in the next minute began to bark viciously. "What's the matter?" the shepherd asked. But the poodle barked all the more. "Townsfolk?" the shepherd asked. The dog stopped barking for a few moments. "Plainsmen?" The dog began to bark again. "Well, then, what's troubling you?"</p>	<p>The little dog, the puli, pricked up his ears, sniffed and a moment later began to bark, baring his teeth. "What are they?" the shepherd said to him. The dog barked even more. "Town folk?" asked the shepherd. The dog was silent for a moment. "From the puszta?" The dog began to bark. "Then what's the matter with you?"</p>
--	--

13 Zsigmond MÓRICZ, „Barbarians”, trans. Gyula GULYÁS, in *Hungarian short stories: 19th and 20th Centuries*, 145–156 (Budapest: Corvina Kiadó, 1962).

14 Zsigmond MÓRICZ, „Barbarians”, in Zsigmond MÓRICZ, *Seven Pennies and other short stories*, trans. George F. CUSHING, 63–77 (Budapest: Corvina Kiadó, 1988).

<p>Only the poodle did not give up, he continued to yelp as if somebody was mincing him with a knife. [...] "Hallo." "Hallo yourself." The shepherd propped himself up on his elbow and took a look at the newcomers. Then he shouted to the dogs: "Get away from there!" At this the dogs snarled at each other in a somewhat friendlier way. One of the guests dismounted and approached with long waddling steps. "Good day to you." "Same to you."</p>	<p>Only the puli refused to give up; he whimpered as if he felt the chopper's knife. [...] "Hey there!" "Hey you!" The shepherd raised himself on his elbow and watched them as they approached. He let out a roar, "Lie down and shut up!" At this the dogs bit each other slightly more amicably. One of the visitors had already dismounted and was approaching with long, waddling steps. "Good day to you!" "And to you."</p>
--	--

A magyar szövegben éppen a párbeszédék tömörsége, illetve a sajátos népnyelvi megfogalmazások (mint például „Aggyonisten”, „fogaggyisten”, „Iszkite”, „Nettehé”) adják a novella témájához illeszkedve a nyelvi idegenséget, ismeretlenséget, illetve hozzájárulnak a nyelvi megformálásból kinövő addig kevésbé ábrázolt téma sikeres művészi megformálásához. Így a második rövid részlet, Cushing fordítása – Hey there!; Hey you! – több esetben közelebb állhat a két szereplő roncsolt nyelvéhez, az egyszerű szószerkezetek és ismétlések is könnyebben bemutatják azt a nyelvi létmódot, amely Móricz prózájának egyik jellegzetessége.

Külön érdemes megemlíteni a reáliák, mint például a *puszta* fordításának problémáját. A „puszta” szót a legtöbb Móricz-szövegben nem fordítják, egyfelől a „puszta” létező szóalak az angolban, másfelől azt a kiterjedt jelentésréteget, ami a magyar nyelvben e fogalomra rakódik – akárcsak Petőfi pusztája, a magyar Ugar, az Alföld stb. – szinte lehetetlen visszaadni az angol fogalmakkal. A *Barbárokban* a puszta egyfelől mint területi zárvány, a *terra incognita* jelenik meg, másfelől épp elzártságánál fogva magával hozza azt a viselkedési és nyelvi, a közmegegyezéshez képest idegen normarendszert, amely miatt a szereplői barbárként tűnnek fel. A puszta fogalma Móricznál az *Úri muri*ban a „tengerpusztaság” főnévként is szerepel, amely szó jelentéstartománya többszörösen is visszaadhatatlan. A kifejezés feltételezhetően több magyar olvasóban felidézi Arany János *Toldi* című művét, esetleg a tengerként, végeláthatatlanul elnyúló alföldi táj képét. Bernard Adams *Úri muri*-fordításában a *tengerpusztaság* szót „desert”-ként ülteti át, tehát e lefordíthatatlannak tűnő fogalmat leegyszerűsítve használja a célnyelvben.

A *Tragédia* fordítása szintén Cushing munkája. Móricz művében az evés, az éhség, ehhez kapcsolódva pedig az ételek nevei kulcsfontosságúak az ösztönösség megjelenítésében. A tájnyelvi szavak, illetve a novella érzékiségét és Kis Já-

nos szinte animális létmódját bemutató motívuma alapján az evésre, ételekre vonatkozó fordításokra érdemes egy pillantást vetni. Móricz novellájában számos, a paraszti világot megjelenítő étel neve szerepel: korpacibere, krumplileves, köménymagos leves, meggycibere, lekvárcibere, habart levesek. Természetesen a novella ügyel arra is, hogy ezen egyszerű ételekkel szembeállítva a lakodalmas menü – mondhatni már-már az undorig hangsúlyozott – gazdagságát is bemutatja („sárga, zsíros húsleves”, „[uljnyi vastag volt a tetején az a sárga zsír”, töltött káposzta, „nagy darab húsok”, „Ízes, tejfölös, töpörtös, kövér” túrós csusza, orja). Az olyan szavak, mint a népnyelvből kölcsönzött cibere- és köménymagos leves vagy az orja, bár tartalmukban pontosan fordítottak, a novella kompozícióban betöltött jelentőségüket mégis nehézkesen adják vissza. Például a „sour cream with bran” megnevezés a leves savanyú ízét ugyan visszaadja, a népnyelvi alak stilisztikai jelentősége azonban elhalványul.

Bernard Adams 1998-ban, majd a kétezres évek után számos Móricz-művet fordított (például a *Rab oroslán*, *Az isten háta mögött*, az *Úri muri* és a *Rokonok*¹⁵ címűeket). E regények közül a legkorábban a *Rokonok* jelent meg 1997-ben. Meglepő azonban, hogy a felsorolt könyveket az a magyarországi Corvina Kiadó adta és adja ki, mely magyar nyelvű klasszikusokat fordít idegen nyelvre, és a külföldi kritikák hiánya¹⁶ arra enged következtetni, hogy angol nyelvterületen kevésbé ismertek. Azt mondhatnánk, hogy a fordítások nem az angol, amerikai olvasóközönség számára készültek, hanem a Magyarországon élő idegen nyelvű közönség esetleges igényeit igyekeztek kielégíteni. Erre enged következtetni az is, hogy nemrégiben Virginia L. Lewis – az ő fordításairól a későbbiekben lesz szó – lefordította *Az isten háta mögött* című regényt, nem találván angol nyelvű fordítást. Mindenesetre tény, hogy Móriczot több prominens szerzővel együtt fordították, így valamiféle kanonizációs igény mindenképpen kirajzolódik.

Adams fordításaiból az *Úri murit* idézem, ugyanis talán épp a célközönségből eredő néhány nyelvi problémára hívom fel a figyelmet. A már idézett pusztafogalomhoz hasonlóan jelenik meg a „kocsma” kérdése. A reáliákat a fordító többnyire a forrásnyelvi formájában hagyja, például a pénznemeket, címeket, megszólításokat, sőt a teljes népdalokat is, s azokat jegyzetekkel látja el: „twenty-six krajcár”,¹⁷ pengős, „*Kezit csókolom, tekintetes uram*”, she said in a sing-song tone, „a bit of millet, *kezit csókolom*, can we pick a bit of millet, *kezit csókolom?*”¹⁸ Hasonló eljárást alkalmaz a Sárga Rózsa kocsma fordításánál, ami Móricznál korcsmaként szerepel, Adams fordítása pedig így hangzik: This was the *kocs-*

15 Adams *Rokonok*-fordításáról született kritika: Peter SHERWOOD, „The Translator’s Plight”, *Hungarian Quarterly* 50, no. 1. (2009): 141–146.

16 Jánossy Lajos recenziója a kötetről: „Land of swindlers”, *Hungarian Literature Online*, hozzáférés: 2021.05.09, https://hlo.hu/portrait/land_of_swindlers.html.

17 Zsigmond MÓRICZ, *Very Merry*, trans. Bernard ADAMS (Budapest: Corvina Kiadó, 2008), 15.

18 Uo., 27. Kiemelés az eredetiben.

ma.¹⁹ A korcsma–kocsma szóalakok megkülönböztetése esetén a korcsma régies kifejezésében benne rejlik a mű jelentéséhez is fontosnak tűnő korcs hangalak, illetve a megjelenített hely archaizmusa, fejlődésképtelensége.

Egy hosszabb idézet az *Úri muriból*:

<p>– Májne Herren und Dámen... a legnevezetesebb hazafiak, gróf Karaffa és báró Haynau egészségére. Koccintottak s nevettek. [...] – Volt egy lázadó, doktor Kossuth – mondta Zoltán rém komolyan, kezében a tele pohárral –, vasz für ajne foglalkozás is volt civilben? – Fiskális! – Million kartács és bomba! dreimal hoch und tausendmal hoch! Annak nem kívánok mást, csak hogy: éljen; éljen, elljen... A többi közül pedig: a nagyok és hősök közül, a Lobkovitz, Metternich, Moskovitz, Windischgritz és a többi főjeles... szívünk erre ámmenez... egy közülük vesszen meg... és a többit marja meg!!!... Hoch, hoch, hoch!... Oly kedves volt s oly mulatságos, és amellett oly jelentőséges itt az alföldi éjszaka tengerpusztaságában: koccintottak s ittak.</p> <p><i>Szelelemnél jobb az álom, mert az álom nyugalom, a szerelem... szívfájdalom...</i></p>	<p>“<i>Meine Herren und Damen... to the health of the most renowned patriots, Count Karaffa and Baron Haynau!</i>” They clinked the glasses and laughed. [...] “There was a rebel, Dr. Kossuth,” said Zoltán in deadly earnest, full glass in hand. “What was his civilian profession, now?” “Lawyer!” “A million grape-shot and bombs! Three cheers and a thousand cheers! For him I want nothing but hurrah! hurrah! hurrah!... But for the rest: the great and the heroic, Lobkovitz, Metternich, Moskovitz, Windischgrätz and the rest of the crew... our hearts say amen to that... may one go rabid... and then bite the rest!... Hurrah! hurrah! hurrah!” So pleasant he was, so amusing and the same time so meaningful there in the maritime of desert of the Alföld night; they clinked the glasses and drank.</p> <p><i>Szelelemnél jobb az álom, mert az álom nyugalom, a szerelem... szívfájdalom...</i></p>
--	---

Ez a részlet számos fordítási nehézségre mutat rá Móricz prózájával kapcsolatban. A szöveg a már említett tengerpusztaságon kívül a „fiskális” szót is egyszerűsítve fordítja, amely valóban jogvégzett személyt jelöl, ugyanakkor a német mondatrészletet követően a régies magyar szó jóval fontosabb retorikai szerepet kap. A német mondatok fordításának módja ugyanakkor megváltoztatja Móricz szövegét. Az első mondatban, amelyben a német helyesírásnak megfelelően történt, a fordítás megtartja az idegen nyelvet, azonban a továbbiakban teljesen hiányzik a német szöveg. Ebben a jelenetben azonban épp a többnyelvűség, a polifónia az egyik jelentésalkotó elem, és az 1849 utáni időszak német tisztviselőinek neveivel együtt emlegetve a fonetikus leírt német szöveg épp hogy komikus, ironikus hatást kelt, illetve a szöveg ritmikáját is kizökkenti a „hoch – hurrah” felcserélése.

¹⁹ Uo., 11.

A Móricz-fordítások közül szükséges Virginia L. Lewis munkáira kitérni, aki – angol nyelvterületen egyedülként – az utóbbi években Móricz több regényét lefordította: *Az isten háta mögött* (*In the Godforsaken Hinterlands: A Tale of Provincial Hungary*), *Sárány* (*Gold in the Mud: A Hungarian Peasant Novel*), illetve az *Árvácska* (*Orphalina*). Lewis egyetemi professzor a Northern State Universityn (Dél-Dakota), elsősorban német és közép-kelet európai irodalmakkal foglalkozik. Fordításainak kiadástörténete meglehetősen kalandosan alakult, így érdemes néhány mondatban összefoglalni. Kutatómunkája során Lewis elsősorban a parasztság irodalmi megjelenésével – illetve a motívum globalitásával – foglalkozott, 2007-ben megjelent könyve is ezt a témát járja körül.²⁰ E kötetben ugyan Móricz még nem szerepel, azonban a téma alapos ismerete végül elvezette Móricz műveihez. A regényeket elsőként német fordításban olvasta, majd Móricz európaiságát és hatását hangsúlyozva Lewis az angol nyelvű fordításba kezdett, igaz, elsőként a német variánst használta. A német szöveg minőségét azonban elégtelennek találta, így a Móricz életében megjelent szövegváltozatokat átvizsgálva elkészítette a *Sárány*-fordítást. A kötet kiadása azonban nehézségekbe ütközött: a New York Review of Books leginkább kortárs írókat akart közölni, a magyar Corvina sem érdeklődött, de a fordító mindenképpen elérhetővé akarta tenni Móricz műveit, így saját kiadót alapított Library Cat Publishing néven. Lewis egyetemi tanárként, illetve kutatóként is fontosnak véli, hogy szélesebb közönséggel ismertesse meg Móricz műveit, így konferenciákon is bemutatja Móricz írói munkásságát, például az *Úri muriról* szóló tanulmányában²¹ a pusztá motívumát elemzi, mintegy kronotoposzként értelmezve a magyar pusztát, amely ellentétben áll a modernizáció képzetével.

Érdekes az alcímekre vetni egy-egy pillantást – *A Hungarian Peasant Novel* és *A Tale of Provincial Hungary*, illetve a *Sárány*-nál is erősen dominál a rurális, paraszti világ képe, holott olyan fordítóról beszélünk, aki a parasztság problémáit épphogy nem lokális problémaként kezeli, hanem a móriczi hősöket az egyetemes emberi problémák felől közelíti meg. Egy rövid nyilatkozata alapján érdekesnek tűnnek azok az állítások, amiket egyfelől Móricz európai irodalomban elfoglalt helyéről mond. Móriczot mint realista írókat értelmezi – ami a mai realizmus újragondolásával együtt különösen izgalmas –, valamelyest Émile Zola-hoz, Liviu Rebreanuhoz és Władisław Stanisław Reymonthoz hasonlíthatónak véli, kiemeli a szövegek etikai kontextusát, illetve azt a paradoxont, hogy például Turi Dani történetét egy „igazi paraszt” nem tudta volna megírni,²² azaz tulajdonképpen a magyar modern (regény)nyelv és téma móriczi megalkotásáról

20 Virginia L. LEWIS, *Globalizing the Peasant: Access to Land and the Possibility of Self-Realization* (Lanham: Lexington Books, 2007).

21 Virginia L. LEWIS, *Nature and Negligence: Zsigmond Móricz's Portrayal of the puszta in Úri muri*, [kézirat].

22 Virginia Lewis közlése.

beszél, amely az alcímek ellenére is nagyon is kurrens szempontrendszerbe illeszti Móricz műveit.

A kortárs Móricz-recepcióról az alig néhány, angol nyelvterületen megjelent fordítás után egyelőre nehéz beszélni, a fordítások jellemzői azonban, főként, amelyek a reáliákat érintik, valamelyest egyértelművé teszik, hogy az életrajzi olvasat, illetve a paraszti, társadalmi téma továbbra is meghatározni látszik a Móricz-képet. A Móricz által létrehozott prózai modernség formaisága azonban, amelynek fontos eleme a népnyelvi, sokszor roncsolt beszéd, illetve a többszólamúság, az új fordításokban is egyre inkább megjelenni látszik, ezáltal a nemzetközi olvasóközönség számára is bemutatathatóvá válik a 20. századi magyar modern próza egy része, s annak nem csak magyar tekintetben értett modernsége. Végül úgy fogalmazhatnánk, hogy reméljük, Móricz regényeit és novelláit úgy fordítják, hogy kiderüljön formai és tematikai modernsége, hasonlóképpen, mint amikor Bartóktól a *Román népi táncok* ugyanolyan mesterműként csendül fel a Carnegie Hallban, mint a Muzsikás együttesrel a magyar Zeneakadémián.